

УДК 343

Servetsky I. V.

THE CONCEPT OF HIGH TREASON AND ITS SOCIAL DANGER

I. В. Сервецький

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної кафедри
Національної академії Служби безпеки України.*

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА ЇЇ СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА

Постановка проблеми. Державна зрада відноситься до особливо небезпечних злочинів, передбачених ст.111 Кримінального кодексу України, далі (КК України) [1].

Зрада – це кримінально-правове діяння, що може спіткати людину на життєвому шляху, і не завжди можна знайти вихід із ситуації, що склалася, але вона не повинна вчинити – зрадити свою родину, суспільство, батьківщину [2, с.384].

На жаль, дуже складно передбачити ситуацію, в якій може опинитися людина: захоплення в заручники, погроза рідним та близьким смертю, погроза зараженням невиліковною хворобою людини або її рідних, але зрада – це те, що неможна переступити без тяжких наслідків для особи зрадника і безпеки для суспільства, держави. Зрада – це найнебезпечніша дія людини і вона вчиняється таємно від суспільства. Люди не можуть здогадатись хто і за що їх зрадив, за яких обставин, за які кошти, обіцянки, привілеї.

Якщо настає такий момент у людини, коли необхідно вибирати між життям і смертю, краще вмерти за батьківщину, ніж перейти на бік ворога!

Ніщо так не принижує людську честь та гідність, моральні цінності, не паралізує волю людини як зрадництво [3].

Зрада державі як склад злочину – формальний: настання фактичної шкоди державній безпеці лежить за межами складу злочину і не є його обов'язковою ознакою, але повинна враховуватися при призначенні покарання [4;с.28].

Державна зрада як об'єкт посягання в системі основних елементів складу злочину займає важливе місце, бо значним чином допомагає розкрити суспільну небезпечність злочину.

З урахуванням ситуації, що склалася в Україні, а саме: активізацією протиправних посягань окремих осіб та бандитських формувань, тлумачення їх дій набуває окремої актуальності і не завжди охоплюється ст. 111 КК України [1]. Окремі положення теорії кримінального права в частині вчення

про об'єкт злочину і систематизацію кримінально-правових норм питання кримінально-правової охорони безпеки держави в інформаційній сфері є предметом наукової дискусії та потребує подальшої наукової розробки [5, с. 300-313].

Класичним поняттям об'єкту злочину прийнято вважати те, на що посягає злочинець. З наукової точки зору об'єктом злочину є суспільні відносини, на які посягає злочинець, яким завдає шкоду, наносить збитки, і, які захищаються законом. Цей об'єкт є сталим, але до тих пір, поки не зміниться сам кримінальний закон (криміналізація, декриміналізація) і такі норми діяти-муть.

Відповідно до Закону України «Про основи Національної безпеки України» «державна безпека» є найбільш широким поняттям, оскільки воно охоплює загрози суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності держави.

Економічна безпека передбачає захищеність інтересів України у сфері економіки. Її змістом є, зокрема, врахування національних інтересів України при виборі методів та механізмів реформування економіки, стабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, у тому числі фінансової політики держави, наявність ефективної програми запобігання фінансовим кризам, значні обсяги інвестиційної та інноваційної діяльності, незалежність національної економіки та від кон'юнктури зовнішніх ринків, високі темпи розширення внутрішнього ринку, відсутність боргової залежності держави, мобілізаційна готовність національної економіки.

Інформаційна безпека – це захищеність інтересів України у сфері комунікацій, інформаційних систем, інформаційної власності. Її забезпечують, зокрема, відсутність технічного та технологічного відставання України від розвинутих країн світу в інформаційній сфері, а також проявів монополізації цієї сфери, відсутність проявів обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації, дотримання режиму функціонування важливих, з точки зору національної безпеки та життєзабезпечення населення, інформаційно-комунікативних мереж та систем управління, відсутність маніпулювання суспільною свідомістю з боку окремих суб'єктів політичного впливу [6].

Державна безпека – це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, державної таємниці, правопорядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, а також від терористичних та сепаратистських організацій [7].

Отже, актуальність дослідження, у тому числі щодо злочину, передбаченого ст.111 КК України сприятиме вирішенню важливих теоретичних і практичних проблем захисту людини, суспільства, держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за злочин у сфері національної безпеки, були предметом досліджень О.Ф. Бантишева, С.Г. Гордієнка, В.К. Грищука, Н.О. Гуторової, О.П. Дзюбаня, С.В. Дьякова, І.В. Діурдіці, О.О. Дудорова, О.І. Звонарьова,

А.Б. Качинського, В.С. Картавцева, О.О. Климчука, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Г.В. Новицького, В.Г. Пилипчука, М.А. Погорецького, О.С. Сотули, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, М.І. Хавронюка та інших вчених.

Основні результати дослідження. Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [1].

Посягання на суверенітет (через нем. *Souveränität* от фр. *Souveraineté* верховна влада, верховенство, господство є посягання на незалежність держави [9]. Суверенітет – це виняткове право здійснювати владу у певній державі (рідше – на окремій території, над окремою групою осіб) незалежно від будь-кого, означає територіальна цілісність [10].

У ст. 132 Конституції України зазначено, що територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території. Історія становлення територіальної цілісності свідчить, що першим етапом її було утвердження як принципу національного [11].

Територіальна цілісність або територіальна недоторканність – принцип міжнародного публічного права, згідно з яким територія держави є недоторканою від посягань з боку інших держав шляхом застосування військової сили або загрози силою [12, с. 886].

Обороноздатність держави – здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації.

Державна, економічна чи інформаційна безпека України. Під інформацією цей закон розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [13].

Закон встановлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від неправдивої інформації [14].

Доступ до інформації визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.

Державна таємниця (далі також – секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки,

зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою:

– віднесення інформації до державної таємниці – процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього;

– гриф секретності – реквізит матеріального носія секретної інформації, що засвідчує ступінь секретності даної інформації;

– державний експерт з питань таємниць – посадова особа, уповноважена здійснювати відповідно до вимог цього Закону віднесення інформації до державної таємниці у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречення;

– допуск до державної таємниці – оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації;

– доступ до державної таємниці – надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень;

– засекречування матеріальних носіїв інформації – введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом надання відповідного грифу секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації.

Звід відомостей, що становлять державну таємницю, – акт, в якому зведено переліки відомостей, що згідно з рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених цим Законом сферах [15].

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами і на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом [16].

З об'єктивної сторони державна зрада (ст.111 ККУ) може характеризуватись у таких діях:

- 1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту;
- 2) шпигунство;
- 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Перехід на бік ворога означає, що громадянин України надає безпосередню допомогу державі, з якою Україна на той час перебуває у стані війни або збройного конфлікту (АТО).

У конкретних випадках цей злочин може полягати у вступі на службу до певних військових чи інших формувань ворожої держави (поліції, каральних загонів, розвідки), наданні засобів для вчинення злочинів агентам спецслужб іноземних держав, усуненні перешкод для їх вчинення або наданні зазначеним агентам іншої допомоги (надання зброї, її переховування, а так само і переховування сепаратистів, члені бандитських формувань) тощо.

Перехід на бік ворога є закінченим злочином з того моменту, коли громадянин України виконав в інтересах ворога певні дії на шкоду інтересам України. Сам факт надання згоди виконати такі дії (наприклад, поступити на службу до поліції або інших воєнних формувань) є лише готуванням до вчинення злочину (ст. 14 ККУ) і залишає можливість добровільно відмовитися від доведення злочину до кінця, а випадку вчинення злочину норми кримінального кодексу ст. 66 п.1 містить наступні положення – з'явлення із зізнання, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину. Вчинення громадянином України в інтересах ворожої держави суспільне небезпечних дій, які передбачені іншими статтями КК, наприклад диверсії, посягання на життя державного діяча тощо уже потребує додаткової кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ст.111 і, відповідно, ст. ст. 113, 112 [1].

Особливістю цієї форми державної зради є те, що вона може бути вчинена лише в умовах воєнного стану або, хоча й у мирний час, але в період збройного конфлікту.

Отже, воєнний стан – це особливий правовий режим (політико-економічна ситуація), що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню і органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини й громадянина і прав та законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України. Режим воєнного стану існує, зокрема, в часових межах від дня і часу оголошення Верховною Радою України за поданням Президента України стану війни і до дня і часу оголо-

шення Верховною Радою України за поданням Президента України про укладення миру [17].

Поняття збройний конфлікт має самостійне правове значення для кваліфікації, якщо такий конфлікт відбувається поза межами воєнного стану – у разі фактичного початку воєнних дій, але ще до оголошення воєнного стану, або взагалі у мирний час у випадках до ст. 111 ККУ – це поняття є юридичним синонімом до поняття бойова обстановка, зміст якого розкрито у коментарі до ст. 402. [1].

Не є ворожими незаконні формування сепаратистського, ультрареакційного характеру, які ведуть боротьбу за владу політичними методами. Проте перехід на бік ворога в період збройного конфлікту може мати місце і в формі вступу громадянина України до угруповань терористичного характеру, диверсійних загонів, які розпалюють прикордонні конфлікти, порушують недоторканність морського простору України тощо,

Перехід на бік ворога, поєднаний з незаконним перетинанням державного кордону України, потребує додаткової кваліфікації за ст. 331, а поєднаний з переправленням людини (наприклад, воєначальника або відомого вченого в галузі озброєння) через державний кордон України для оплатної передачі з метою, наприклад, використання у збройних конфліктах чи експлуатації її праці, – за статтями 149 і 332. Про поняття шпигунство (ст.114), його предмет, об'єктивну і суб'єктивну сторони мова піде у наступній статті [1].

Надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України полягає у сприянні їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду державній безпеці України. Підривною слід визнавати будь-яку діяльність, пов'язану:

- зі спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним шляхом (це можуть бути дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на життя державного діяча тощо);

- з втручанням у міжнародну політику України (наприклад, несанкціоноване відповідними органами державної влади України розірвання дипломатичних чи консульських стосунків з іншою державою, зрив важливих міждержавних переговорів або глобальних міждержавних форумів);

- з втручанням у внутрішню політику (скажімо, організація міжконфесійних, міжетнічних та інших конфліктів, розпалювання сепаратистських настроїв серед населення окремих регіонів, фінансування, оснащення чи інше забезпечення незаконних збройних формувань на території України, організація інформаційної експансії з боку інших держав);

- зі спробою зміни території України (організація не передбачених Конституцією України референдумів тощо);

- зі спробою знизити обороноздатність України (організація і вчинення диверсій у формі дій, спрямованих на зруйнування об'єктів, які мають важливе оборонне значення, прийняття рішень про згортання наукових досліджень у галузі військової науки і техніки, свідоме гальмування приведення мобілізаційних планів у відповідність до сучасних умов, винахід спеціальних вірусів чи

внесення їх у комп'ютерні системи з метою утруднення їхньої роботи або знищення накопиченої на магнітних носіях важливої для виконання завдань оборони інформації тощо);

– зі створенням умов для діяльності на території України іноземних розвідок (вербування агентури серед жителів України, підбір кандидатів для вербування та завчасний підкуп службових осіб, зокрема тих, що допущені до інформації «особливої важливості», підготовка явочних квартир, надання допомоги у придбанні документів прикриття для іноземних розвідників, влаштування їх на посади, пов'язані з можливістю доступу до конфіденційної інформації);

– з ужиттям заходів щодо посилення економічної залежності України від інших держав (ініціювання розірвання торговельних зв'язків України з іншими державами, підписання від імені України явно економічно не вигідних для неї зовнішньоекономічних контрактів, вчинення диверсій у формі дій, спрямованих на зруйнування об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення) тощо.

Таким чином, види підривної діяльності проти України можуть бути різноманітними. Різний вигляд може мати й допомога у проведенні такої діяльності. Вона може надаватися шляхом організації чи виконання конкретного злочину, схилення до державної зради інших осіб, усунення перешкод для вчинення певних діянь тощо.

Закінченим злочином у цій формі вважається з моменту вчинення відповідного діяння, яким особа надала допомогу в проведенні підривної діяльності проти України.

Вчинення громадянином України для надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України інших злочинів, наприклад дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на життя державного діяча, посягання на життя представника іноземної держави, диверсії, пропаганди війни, організації масових заворушень, створення не передбачених законодавством воєнізованих формувань, потребує додаткової кваліфікації за відповідними статтями КК [1].

У випадках, коли певні дії громадянина України, пов'язані з фактичним наданням допомоги у проведенні підривної діяльності проти України шляхом вчинення інших злочинів, були вчинені за його власною ініціативою з метою продемонструвати свою лояльність до іноземної держави, іноземної організації або їх представника і за допомогою цього встановити зв'язок з ними, їх у разі реальної сукупності злочинів також слід кваліфікувати за ст. 111 та відповідними іншими статтями Кримінального кодексу України [1].

Змова винного з іншою особою про насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або про захоплення державної влади кваліфікується тільки за ч.1 ст.109, проте змова громадянина України з представником іноземної держави чи іноземної організації, змістом якої є отримане першим від другого завдання вчинити дії по насильницькій зміні чи поваленню конститу-

ційного ладу або по захопленню державної влади, кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ч.1 ст.109 і ч.1 ст.111 КК України [1].

Іноземна держава – це будь-яка держава, крім України, незалежно від того, чи визнана вона Україною як суверенна і чи має Україна з нею дипломатичні відносини.

Під іноземною організацією, яка впливає зі змісту диспозиції ст.111, слід розуміти будь-яку державну чи недержавну установу, підприємство, об'єднання, орган іншої країни, у тому числі політичну партію, релігійну організацію, комерційне підприємство, а також міждержавну чи міжнародну організацію, у тому числі неофіційну, нелегітимну чи злочинну («тіньовий» уряд у вигнанні, міжнародна терористична організація тощо), крім офіційної міжнародної організації, членом якої є Україна. Іноземною організацією є також військова, політична, економічна, фінансова, прикордонна чи інша розвідка.

Представник іноземної держави або іноземної організації – це особа, яка уповноважена виражати інтереси тієї чи іншої іноземної Держави (іноземної організації) та діє від її імені або представляє її за спеціальним повноваженням, у тому числі таємним (не офіційним). До представників іноземних держав слід, зокрема, відносити глав та членів дипломатичних представництв (послів, посланників, повірених у справах, радників, аташе), консульських установ (генеральних консулів, консулів, віце-консулів, консульських агентів), осіб, що включені до парламентських і урядових делегацій іноземних держав як їх члени, та знаходяться на території України з офіційними чи неофіційними дорученнями. Не має значення, представляє особа державу, яка визнана чи не визнана Україною як суверенна, або організацію, яка є законною чи незаконною. Крім того, іноземною за певних обставин може бути визнана й організація, зареєстрована в Україні, а представником іноземної організації не обов'язково є іноземець чи особа без громадянства.

Суб'єктом державної зради у будь-якій її формі може бути тільки громадянин України, який досяг 16-річного віку, який є осудним [1].

Якщо під час кримінального провадження буде встановлено, що особа, яка обвинувачується у державній зраді, має, крім українського, ще – й громадянство іншої держави, слід виходити із того, що набуття нею іноземного громадянства виключає її із числа громадян України. Тому вчинені нею шпигунські дії слід кваліфікувати за ст.114, а діяння, вчинені нею в інших формах із числа, передбачених ст.111, – за відповідними іншими статтями Особливої частини КК, якщо фактично вчинене містить склад іншого злочину.

За сукупністю злочинів, передбачених статтями 111 і 114, діяння може бути кваліфіковане лише у разі, якщо шпигунські дії протягом певного періоду особа вчинювала, будучи громадянином України, а протягом іншого періоду – будучи іноземцем [1].

Факт виїзду громадянина України за межі держави навіть для постійного проживання в іншій країні ще не виключає його із сфери відносин з українською державою. Тому, наприклад, передача такою особою представникам іноземної держави відомостей, що становлять державну таємницю, кваліфікується за ст.111 КК України [1].

Питання про притягнення до відповідальності за статтями 27 і 111 як організаторів, підбурювачів чи пособників державної зради представників іноземної держави чи іноземної організації звичайно постає тільки у тому випадку, коли законодавство України і міжнародні договори не виключають можливості їх підсудності у кримінальних провадженнях судам України у зв'язку з дипломатичною недоторканністю [1].

Якщо зраджує державі службова особа [18], використовуючи при цьому владу чи службове становище, її дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 111 і 364 (423), а якщо вона це робить отримуючи неправомірну вигоду додатково за ст.368. [1].

Суб'єктивна сторона державної зради характеризується виною у вигляді прямого умислу. При вчиненні державної зради винний усвідомлює, що він здійснює перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту (вчинює шпигунські дії, надає іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомогу в проведенні підривної діяльності проти України) і бажає цього.

Слова «на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» визначають суб'єктивну спрямованість дій винного і не є характеристикою суспільне небезпечних наслідків діяння. Сам факт заподіяння вказаної шкоди, яка ще не настала не має значення для кваліфікації діяння за ст.111. Проте фактичне спричинення діями винного такої шкоди створює підстави для додаткової кваліфікації його діяння за іншою статтею КК (наприклад, за ст.112). [1].

Окремої уваги потребує встановлення мети вчинення відповідних дій при державній зраді. Так, при вчиненні цього злочину у першій його формі мета вчинення відповідних дій має враховуватися для правильної кваліфікації. Наприклад, такі дії, передбачені статтями 427, 429, 431, 430, як здача ворогові начальником ввірених йому військових сил, не зумовлене бойовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни, самовільне залишення поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю, вчинені з метою сприяння ворогові, добровільна ініціативна участь військовополоненого у роботах, які мають воєнне значення, або в інших заходах, які завідомо можуть заподіяти шкоду Україні, а так само насильство над іншим військовополоненим чи жорстоке поводження з ним з метою припинити таку, що провадилась останнім у таборі, діяльність, спрямовану на шкоду ворогові, мають кваліфікуватися за ст.111 як перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту або як надання іноземній державі допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Добровільна здача в полон з метою участі у воєнних діях на боці ворога – як готування до злочину, що передбачений (ст.111 ККУ) [1].

Мотивами державної зради можуть бути користь, помста, бажання полегшити виїзд на постійне місце проживання в іншій країні тощо. Мотиви – це динамічні спонуки активності людини, свідомі чи несвідомі, від яких залежить спрямованість поведінки і які пов'язані з об'єктами, що відповідають

певним потребам, але відносно незалежні від них [19]. Тому, вчинення державної зради є об'єктом кримінальної відповідальності, звільнення за ч.2 ст.111 визначає спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності, яке може мати місце за наявності трьох умов в їх сукупності:

1) суб'єктом звільнення є лише такий громадянин України, який вступив у зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками й отримав їх злочинне завдання;

2) цей громадянин не вчинив жодних дій на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників;

3) він добровільно заявив органам влади України про свій зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками та про отримане завдання.

Із зазначеного випливає, що вказані умови практично унеможливають застосування на практиці норми ч.2 ст.111, оскільки:

а) саме по собі встановлення зв'язку з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками й отримання від них злочинного завдання при прямому умислі на державну зраду є готуванням до державної зради (без такого умислу – лише виявленням наміру). Тому, якщо громадянин України, встановивши вказаний зв'язок і отримавши відповідне завдання, не вчинив ніяких дій і добровільно відмовився від продовження реалізації свого наміру, то – незалежно від того, заявив він органам державної влади про вказаний зв'язок або не зробив цього, – підстав для притягнення його до кримінальної відповідальності за ст.111 не має, а громадянин, який вчинив державну зраду за власною ініціативою, без відповідного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників, має притягатися до відповідальності за ст.111, і норма ч.2 ст.111 на такого громадянина не поширюється [1].

У випадку закінченої державної зради особа також має притягатися до відповідальності за ст.111. При цьому слід мати на увазі, що державна зрада є закінченим злочином не з моменту встановлення зв'язку з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками чи з моменту отримання від них злочинного завдання, а з моменту вчинення певних конкретних дій на шкоду Україні (вступив до лав ворожої армії, початку збирання відомостей, що становлять державну таємницю, з метою їх наступної передачі представнику ворожої держави тощо). Якщо ж прив'язувати момент закінчення злочину до моменту встановлення вказаного зв'язку, то відповідні діяння, вчинені громадянином України за власною ініціативою, виходитимуть за межі складу цього злочину і, за відсутності протиправності як обов'язкової ознаки злочину (ст.11), не можуть потягнути кримінальної відповідальності, хіба що фактично вчинене ним інше діяння, яке міститиме склад іншого злочину.

Отже, норма ч.2 ст.111 має бути застосована лише у випадку, коли громадянин України, отримавши злочинне завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників, добровільно заявив органам державної влади про свою співпрацю, свій зв'язок, про отримане завдання і, хоча й не вчинив на його виконання ніяких дій, але не відмовився остаточно від його виконання [1].

Добровільність ст.17 ККУ у ч.2 ст.111 означає, що особа не примушується до зазначеної заяви органами державної влади України, службовими особами, робить її не в результаті насильства чи примусу і не про людське око, і що вона має можливість і надалі певний (можливо, досить тривалий) час приховувати від них факт свого зв'язку з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками. Добровільною заява буде і тоді, коли особа зробила її під впливом своїх родичів чи близьких, у тому числі й тих, які є представниками компетентних органів влади України.

Добровільність не матиме місця, якщо особа зізналась про зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками після пред'явлення їй доказів такого зв'язку після початку проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Під органами державної влади України, про які йдеться у ч.2 ст.111, слід розуміти ті органи, до компетенції яких входить вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду, – органи Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань чи прокуратури. Водночас під час перебування громадянина України [20] за кордоном не виключає його кримінальної відповідальності.

Такими органами влади для громадянина України можуть бути дипломатичні представництва і консульські та інші установи України (п.9 ч.1 ст.85, п.19 ч.1 ст.106) Віденської конвенція про дипломатичні відносини від 18 квітня 1961 р. (п. п. 1 і 2) [21].

Висновок. Отже, кримінальна відповідальність за Державну зраду наступає за такі дії громадян України як перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

З суб'єктивної сторони Державна зрада вчиняється завжди з прямим умислом, з усвідомлення винною особою про наслідки, які він може завдати особі, суспільству, державі своєю зрадою.

З об'єктивної сторони злочину є певні проблеми кваліфікації дій осіб, які своїми діями можуть завдати чи завдають під час зносин з сепаратистськими рухами, організаціями, особами, що приховують свої наміри. Тому, такі дії осіб пов'язані з критикою органів влади та управління і повинні бути кримінально-карними, а відповідальність повинна наступати як за замах на підриив національних інтересів за новою ст. 111 З КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.
2. Великий глумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Г. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
3. *Сервецький І.В., Реедька В.В.* Роль освідомлення у суспільстві. – Наука і правоохорона діяльність. – 2003, № 1. – С. 204.

4. *Гельфер М.А.* Советское уголовное право. Часть общая. Объект преступления. Вып. 5 [Текст] / М.А. Гельфер. – М. : М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР. Всесоюз. юрид. заоч. ин-т., 1960. – 20 с.

5. *Новицький Г.В.* Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України [Текст]: [монограф.] / Г.В. Новицький. – К. : Інтертехнологія, 2008. – 496 с.

6. Про основи національної безпеки : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15/print1361277637268554>.

7. *Чорний Р.Л.* Проблеми поняття злочинів, віднесених до Розділу I Особливої частини КК України [Текст] Р.Л. Чорний // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична / головний редактор М.М. Цимбалюк. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 2. – С. 346-357.

8. Суверенитет государственный // Большая советская энциклопедия / Гл. редактор А.М. Прохоров. – 3-е издание. – М. : Изд-во «Советская энциклопедия», 1976. – Т. 25. – С. 26.

9. Большой французско-русский словарь АБВУЯ Lingvo / Главный редактор М. Н. Сизых. – М. : АБИ Пресс, 2010. – ISBN 978-5-391-00028-0.

10. Декларація про дотримання суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав укр/рос) Дата підписання Україною: 15.04.1994, Набуття чинності для України: 15.04.1994 // zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_480

11. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.

12. Словник іншомовних слів. 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін.. – К.: Довіра, 2000, -1018 с.

13. Про оборону України: Закон України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.106.

14. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

15. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/print1360009387090304>.

16. Про доступ до публічної інформації: Закон України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314)

17. Про правовий режим воєнного стану: Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250)

18. Про державну службу: Закон України від 10.грудня 2015. Верховна Рада України. Ст. ;№ 889-VIII/

19. *Немов Р.С.* Психологія: В 3 кн.: [учебник]. – М. : 1998. – Кн. 1. – С. 389-431.

20. Про громадянство України: Закон України «в редакції від 18 січня 2001 р. Закон України «Про громадянство» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 13, ст.65)

21. Венская конвенция о дипломатических сношениях 18 апреля 1961 г. (Конвенция ратифицирована с оговоркой Указом Президиума ВС СССР № 2208-VI (v2208400-64) от 11.02.64 Указом Президиума ВС УССР (199а-06) от 21.03.64) Статус Конвенции см. (995_j40)

Сервецкий I.V. Поняття Державної зради та її суспільна небезпека

Стаття присвячена розгляду кваліфікації діянь осіб, які вчиняють злочини проти людини, суспільства та держави. Розглянуто та проаналізовано чинне законодавство, яке визначає підстави та порядок кримінальної відповідальності за діяння Державну зраду.

Ключові слова: Державна зрада, кримінальна відповідальність.

Сервецкий И.В. Понятие государственной измены и ее общественная опасность

Статья посвящена рассмотрению квалификации деяний лиц, совершающих преступления против человека, общества и государства. Рассмотрено и проанализировано действующее законодательство, которое определяет основания и порядок уголовной ответственности за деяния Государственную измену.

Ключевые слова: Государственная измена, уголовная ответственность.

Servetsky I.V. The concept of high treason and its social danger

The article deals with the qualification of acts of people who commit crimes against man, society and the state. Reviewed and analyzed the existing legislation, which defines the grounds and procedure for criminal responsibility for acts of high treason.

Keywords: High treason, criminal liability.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2016.